

МАЛІКОВА О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИСКУРСИ ХРИСТЯНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ І РОЗМЕЖУВАННЯ

В статті розглядаються біблійний і теологічний дискурси як різновиди релігійного дискурсу християнської лінгвокультури в контексті співвідношення і розмежування.

Ключові слова: теологічний, біблійний дискурси, християнська лінгвокультура.

В статье рассматриваются библейский и теологический дискурсы как разновидности религиозного дискурса христианской лингвокультуры в контексте типологического сходства и отличий.

Ключевые слова: религиозный, теологический, библейский дискурс, христианская лингвокультура.

The article considers biblical and theological discourses as types of religious discourse of Christian linguistic culture in terms of typological relations.

Key words: religious, biblical, theological discourses, Christian linguistic culture.

Категорія дискурс об'єднує проблеми різних аспектів вивчення мовного процесу, визначаючи можливості актуального функціонування мови. Виявити зв'язок між свідомістю й мовою, детермінувати процеси пізнання та вербалізації знань про світ стає можливим саме завдяки категорії дискурс, що досліджується в соціолінгвістичному, психолінгвістичному, прагмалінгвістичному і теолінгвістичному просторах. Виявлено типології та стратифікації дискурсу (Ф. С. Бацевич, Г. Г. Почепцов); досліджено засоби моделювання дискурсу (В. І. Карасик, О. О. Селіванова); надана характеристика різним складовим дискурсу (Н. Д. Арутюнова, О. С. Іссерс, Ю. С. Степанов). Актуальною проблемою сучасної дискурсології є дослідження специфічних типів дискурсів, зокрема дискурсу християнської лінгвокультури, ознаки якого залишаються недостатньо висвітленими з точки зору сучасної парадигми мовознавства.

Актуальність порушеної проблеми полягає в тому, що факти християнської лінгвокультури потребують лінгвістичного осмислення та інтерпретації з точки зору сучасної наукової парадигми, яка (за визначенням О. С. Кубрякової) базується на принципі експансіонізму та антропоцентризму. **Метою** статті є розгляд біблійного і теологічного різновидів дискурсу християнської лінгвокультури в контексті співвіднесення і розмежування, що передбачає виявлення типологічних

рис аналізованих дискурсів. **Об'єктом** дослідження є виявлення типологічних відношень між означеними дискурсами, а **предметом** – біблійний і теологічний дискурси в контексті співвідношення і розмежування. **Матеріалом** слугували фрагменти біблійного і теологічного дискурсів.

Релігійний дискурс визначається дослідниками як релігійний текст у ситуації реального спілкування (І. В. Богачевська), як система мовленнєвої взаємодії між індивідами щодо релігійних текстів (О. В. Швед). Мовні засоби релігійної картини світу досліджуються у межах теолінгвістики (Й.-П. ван Нoppen, О. К. Гадамський). Релігійна картина світу та релігійні концепти досліджуються у роботах Є. В. Бобир'ової. Проте, релігійний дискурс як складна, поліфункціональна система, яка обслуговує різні сфери релігійної комунікації, залишається недостатньо дослідженим з точки зору когнітивно-комунікативної парадигми сучасного мовознавства. Особливістю релігійного дискурсу є сакральність та фідеїстичність. За словами Ф. С. Бацевича, “особливість фідеїстичного слова залежить від фасцинуючого впливу на адресата, тобто максимальної здатності переконувати, хвилювати, навіювати. Релігійний текст як результат і спосіб спілкування з непізнаним у своєї суті Абсолютом це завжди прецедентний текст, тобто текст, який має особливе значення у житті людини і суттєво відрізняється від звичайних не сакральних текстів” [1:143]. Поділяючи думку Ф. С. Бацевича про здатність фідеїстичного слова переконувати, навіювати і хвилювати, вважаємо за можливе охарактеризувати релігійний дискурс як персуазивний, тобто як такий, що здатний здійснювати мовленнєвий вплив на реципієнта, спонукати до певної дії. Унікальною рисою релігійного дискурсу, на думку В. І. Карасика є те, що до його учасників належить Бог. “... Всеvyšний в религиозном дискурсе распадается на две сущности: собственно Бог и тот, кому Он открылся, то есть пророк” [2:221]. Цю думку підтверджує дослідження різновидів релігійного дискурсу християнської лінгвокультури. Бог, до якого звернені молитви, прохання, сповіді, є адресатом *дискурсу Богослужіння*. У *теологічному дискурсі* Бог за допомогою “отців Церкви” залучає людину до Богопізнання, виступаючи в ролі опосередкованого адресанта. У *Біблійному дискурсі* Бог виступає автором, адресантом (заповіти) і адресатом (псалми).

Зрозуміти природу мови релігії можна за умови вивчення релігійної людини та її релігійної мовної картини світу. Релігійна мовна картина світу визначає норми поведінки людини, оскільки “будь-яка природна мова

відображає певний спосіб сприйняття й концептуалізації світу” [3:45–53]. Саме це зумовлює увагу сучасних мовознавців до ментальної репрезентації мовних явищ, на визнання фактора впливу культури на мовну особистість.

У дискурсі християнської лінгвокультури, зафіксованому у вербальних і невербальних знакових системах (текстах, обрядах), спостерігається взаємодія мови, культури і віросповідання. Гетерогенність дискурсу християнської лінгвокультури дозволяє виокремити багато різних за своєю природою й матеріальним вираженням дискурсів: біблійний (старозавітний і новозавітний); дискурс християнського богослов'я; дискурси релігійних філософів; дискурс народної релігії (тексти духовної поезії і фольклору); конфесійний (православний, католицький, протестантський); дискурс Богослужіння; проповідний.

Комунікативно-прагматична настанова дискурсу християнської лінгвокультури підпорядкована головній меті – повернути людину до Бога і через каяття повернути радість спілкування і перебування з Богом, яка була втрачена в результаті гріхопадіння. Ця глобальна мета, що віддзеркалює головні ідеї християнського віросповідання, реалізується за допомогою біблійного і теологічного різновидів релігійного дискурсу які ми розглядаємо в контексті співвіднесення і розмежування.

Християнський теологічний – це дискурс Богослов'я і Боговчення, який розвиває і виражає зміст християнської віри, яка сповідується Церквою. Богослов'я – це система релігійно-догматичних доказів і обґрунтування надприродних, “абсолютних” істин, що впливають з необмеженої, надчасової природи Бога. Система християнської теології об'єднує комплекс дисциплін, кожна з яких висвітлює різні сторони християнського віровчення, має своє цільове призначення. Предметом теології є тлумачення Священного Письма, церковних канонів, розробка та формулювання понять і положень, осмислення літургічної практики, норм моральності, релігійне мистецтво тощо. Розрізняють догматичне, основне, порівняльне, моральне та пастирське богослов'я, що знаходять мовно-комунікативне вираження у відповідних різновидах християнського теологічного дискурсу.

Однією з провідних стратегій дискурсу християнського богослов'я є пояснювальна, яка реалізується за допомогою тактик порівняння, протиставлення, надання дефініцій, проведення аналогії, посилення на авторитетне джерело, узагальнення, конкретизації тощо. Використання цієї стратегії зумовлене необхідністю осмислення та пояснення складних теологічних і філософських смислів, які розгортаються на тлі теологічного

дискурсу за допомогою культурно-релігійних і універсальних концептів, зокрема концепту FAITH, наприклад: *Faith means seeing the world in a particular way, from an angle God has shown us. To those who refused to see, the miracles might appear just as wonders ... To the eye of faith they were signs. Biblical faith is never a matter of believing impossible things. It is responding to a God-given vision ... The man born blind has faith in that he sees who Jesus really is. The Jews, who have sight in a physical sense, are unable to perceive that they are in the presence of the Messiah. It is in the thought of Paul that faith is most fully worked out. For him, faith is the encounter with Jesus Himself* [5:35]. У наведеному прикладі американські богослови Г. Карей та Д. Дей пропонують теологічне трактування концепту FAITH, яке має метабіблійний характер, оскільки розтлумачення здійснюється в ракурсі Євангельської проповіді і є текстом про текст. Наведений уривок ілюструє біблійну вербалізацію концепту BIBLICAL FAITH, оскільки залучає постулати і приклади біблійного, зокрема, Новозаповітного передання. Провідною є також стратегія переконання, яка реалізується за допомогою каузативу, аргументації, протиставлення, посилення на авторитетне джерело. Наприклад, о. Серафим Роуз наголошує на тому, що чудеса, які інколи допомагають людині повірити в Бога не є головною причиною прийняття Християнства. На підтвердження цієї думки, письменник згадує досвід одного з біблійних персонажів, духовне народження якого відбулося після прийняття хрещення: *There was something else that affected him: not the miracles, but something in his heart. He came to believe...his heart was melted by the truth he heard. The words of Scripture are very powerful, and when the right interpretation is given to them, something in a human being opens up if his heart is ready. He accepted Christ with his whole soul; he was a changed man. This was not for the sake of miracles, but for the sake of that which Christ came to earth to bring* [6:22]. Отже, інтегруючою складовою християнського теологічного дискурсу є біблійний інтертекст.

Біблія – це не лише найдревніший приклад гіпертексту, що віддзеркалює біблійну картину світу, а також і перехрестя дискурсів. Написане багато століть тому, Святе Письмо має видатну силу впливу на серця і розум людей. Тому Писання глибоко входить у свідомість народу. Книги Писання збагачували мови, тобто вносили в народну свідомість нові уявлення про видиме і невидиме, про вічне і тимчасове, про неминуче і випадкове ... Писання сприяло розвитку у мовах нових видів мовлення: алегоричного, абстрактно-філософського, експресивно-метафоричного [4:354]. Бог особливим чином дав дещо пізнати про

Себе, чим допоміг людям стати на шлях Богопізнання. Бог Сам свідчив людям про Себе, і це свідчення міститься в Біблії. Біблійні тексти допомагають зрозуміти те, що Бог оповів людям про Себе. Процес Богопізнання, пошуку Божественної істини, духовної мудрості передбачає дискурсивну діяльність. Тож, Біблія – це не лише текст, це і мовлення, тобто спілкування з Богом, автором даного тексту з метою набуття знань про Бога, пізнання Божественних істин і настанов. Біблія – це мегатекст, який детермінує світоглядні позиції християнського соціуму, основні аспекти релігійної культури християнської цивілізації і може вивчатися в різних функціональних площинах. Святе Письмо може мати індивідуальне прочитання і інтерпретацію, а також може бути об'єктом обговорення, диспутів. Ставлення до Біблії з боку віруючих і невіруючих також може бути різним. Наведені міркування дають підставу розглядати біблійний дискурс як різновид релігійного дискурсу, поділяючи думку О. С. Кирилук, П. В. Мацьків Н. А. Золотухіної, Н. Г. Явтушенко та інших мовознавців, які вважають виділення біблійного дискурсу правомірним. Біблійний дискурс є складовою релігійного дискурсу, оскільки відображає ключовий концепт віросповідання, що становить основу переконання в реальному бутті Бога.

Книгу Псалмів вважають Біблією в мініатюрі, оскільки вона віддзеркалює аксіологічні засади як Старого так і Нового Заповіту. Псалом – це звернена до Бога духовна пісня, що виконувалась під супровід гри на музичних інструментах. Стародавнє єврейське слово *tehillah* передається давньогрецьким *psalmoi*, що означає “гра на лірі; пісня; гімн; славослів'я”, звідки й походить англійська назва “Psalms” (“songs of praise”). Домінантою тематики Книги Псалмів є відносини, що лежать в основі християнської релігії Бог – людина, людина – Бог. Своєрідність псалмів, як різновиду біблійного дискурсу, полягає у звертанні до Бога не лише як до вищої трансцендентної сили, але як до Живої Особистості.

Стратегія *пророкування* реалізується у пророцтвах – прямої мові Бога, записаної пророками, що цитується від першої особи та несе істини про світ, «трансльовані» за посередництвом пророків. Ця стратегія реалізується за допомогою декларативів, які виражають гіпотетичну модальність змалювання подій майбутнього, наприклад: *The Lord swore to David a sure oath from which he will not turn back: “One of sons of your body I will set on your throne”* [7:Ps. 132:11]. У наведеному прикладі клятва Бога, згадана Давидом, має пророчу вказівку на Ісуса Христа, і знаходить

здійснення в Новому Заповіті, про що свідчить інтертекстуальне підтвердження, яке здійснюється за допомогою безпосереднього посилання апостола Петра на псалом Давида в книзі Діяння (Acts): ... *God had sworn with an oath to him, that of the fruit of his loins, according to his flesh, he would raise up **Christ** to sit on his throne* [7:Acts 2:29–3]. Заповідна стратегія біблійного дискурсу реалізується у Божих заповідях, прямому мовленні Бога, адресованому як конкретній людині, так і всьому народові, реалізується за допомогою заборонних імперативів або імперативів-приписів: “*There **shall no** strange god be among you, **neither shall** you worship any alien god*” [7:Ps. 81:9]. Стратегія прославлення використовується для шанування могутності, мудрості, справедливості, милосердя, щирості, любові Бога і реалізується за допомогою мовленнєвого акту похвали, який є одним із різновидів декларативів-репрезентативів, що вербалізуються в мовленні різними комунікативними типами речень: стверджувальними, окличними, а також за допомогою спеціальних стереотипних формул-восхвалень, наприклад вигуківих: “*Praise the Lord!*” “*Hallelujah!*” Наприклад: *Praise the name of the LORD From the rising of the sun to its going down; The LORD’S name is to be praised. The LORD is high above all nations, His glory above the heavens.* [7:Ps. 131: 2–4] Дидактична стратегія біблійного дискурсу є провідною у Книзі Проповідника, яка відома своїм повчальними настановами, що реалізуються за допомогою декларативних і імперативних речень: “*For with much wisdom comes much sorrow; the more knowledge, the more grief*” [7:Ecclesiastes 3:9]. “*Whoever loves money never has money enough; whoever loves wealth is never satisfied with his income*” [7:Ecclesiastes 6:6].

Тексти Біблійного дискурсу є прикладами сакральної релігійної комунікації, відмінною ознакою якої є неконвенціональне розуміння мовного знака, тобто сприйняття слова не як умовного позначення предмета, а як його складову або навіть сутність. Таке сприйняття слова у сакральній релігійній комунікації створює атмосферу особливого ставлення до мовлення як засобу спілкування з Богом і ґрунтується на вірі в святість слова, яке здатно не лише інформувати, але і трансформувати світосприйняття людини. Наведені приклади свідчать, що сакральні тексти біблійного дискурсу характеризуються вищою, у порівнянні з текстами теологічного дискурсу, формально-сисловою організацією. Тому для таких текстів характерні повтори різних типів, анаграми, звуконаслідування, алітерації, метрична впорядкованість, семантичний і синтаксичний паралелізм, образність, метафоричність, символізм і

візуальність. На відміну від теологічних, Біблійним текстам притаманний високий ступінь клішованості і афористичності: вони відтворюються як готові словесні витвори, які існують у пам'яті соціуму як стійкі вирази із заданими функціями: повчальною, закличною тощо. Тексти теологічного і біблійного дискурсу характеризуються риторичною та стилістичною маркованістю.

За своєю прагматичною природою тексти означених типів дискурсу володіють перформативним потенціалом, оскільки не лише інформують, але й трансформують, тобто здійснюють морально-етичний вплив на адресата і змінюють його світобачення, ставлення до світу, людей і Бога. Дискурс християнського богослов'я можна також характеризувати як метабіблійний, оскільки одним із головних призначень даного дискурсу є інтерпретація і розтлумачення теологічних понять в ракурсі Священного Письма, що передбачає цитування, посилення на Біблію як на авторитетне джерело для підтвердження думки, залучення біблійних прикладів з метою переконання, пояснення тощо. Тож, християнський теологічний дискурс – це певною мірою біблійний метадискурс.

Отже, лінгвістичне осмислення біблійного і теологічного різновидів релігійного дискурсу християнської лінгвокультури як засобів спілкування, набуття, збагачення, репрезентації релігійних та суто теологічних знань, відображення картини світу носіїв християнської лінгвокультури в контексті співвідношення й розмежування є плідним з огляду на визначення цілей і задач релігійної комунікації, виокремлення провідних стратегій та вивчення особливостей їх дискурсивної реалізації. **Перспективним** вважаємо дослідження інших різновидів релігійного дискурсу християнської лінгвокультури в контексті розмежування й співвіднесення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергеевич Бацевич. – К. : Вид. центр "Академія", 2004. – 344 с. 2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. 3. Апредин Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Юрий Дереникович Апредин // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 45–53. 4. Мечковская Н. Б. История языка и история коммуникации от клинописи до Интернета / Нина Борисовна Мечковская. – М. : Флинта ; Наука, 2009. – 571 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Carey G. A year with the Bible / Dr. George Carey, David Day // Lion Publishing. – 1992. – 383 p. 6. Hieromonk Damascene Father Seraphim Rose. His life, and works. – Platina, California : Publishing house St. Herman of Alaska brotherhood, 2005. – 1136 p. 7. The Holy Bible. The Gideons international in the British Isles Lutterworth. – England, 1981 – 1118 p.